

Historiebrev

No.2/2025 Enerhaugen, Grønland og Tøyen historielag

April 2025

Redaksjonens kommentar

Redaksjonen håper at Historiebrev 2/2025 vil også denne gang ha interessant innhold for våre medlemmer!

Vi presenterer vårt nye styre.

Karl 12. og angrepet på Akershus på side –4. Karl 12. bodde på Vaterland mens han ledet sine tropper i angrepet!

Aanonsen Industrier blir denne gang omhandlet i Industri i EGT-området.

Line Lysklæt har fra sin Facebook-gruppe «Tigerstaden og andre Røverhistorier» bidratt med «Hopp, hopp, hurra!»

Fiskekonene ved Vaterlands bru finner dere på side 7-8.

Vi får glimt fra krigen i EGT-området: Rasjonerings-kort kjøpt fra Emil Moestue i Nordbygata side 9-10.

Terjes tips er på plass—samt referater fra møter.

Hva skjer i historielaget framover?

15/5 Vi legger medlemsmøte til Vahl skole. Vi møtes i den ærverdige skolebygningen. Vi får foredrag av Karsten Alnæs og Hans-Petter Aas, begge tidligere Vahl-elever. Litt tid blir det også til mingling og en liten omvisning. NB! - husk at dette er på en torsdag.

11/6 Besøk/Byvandring til og i Gråbeingårdene. Vi følger opp «Gråbeingårdene»-foredraget fra november med besøk i Gråbeinkvartalene. Ved Lakkegata og Urtegata. Vi starter i Urtegata 36, også kalt Ulvehiet og går videre til kvartalene mellom Lakkegata og Sarsgata.

Det er vår og tid for å prøve EGT's digitale historiske vandrespill.

Dette er den aller vakreste tiden for utforskning av områder langs Akerselva. Og hvem visste vel at det var så mye spennende i «vårt» område mellom Nybrua og Vaterlands bru – på begge sider av elva.

Du kan starte ved Nybrua og gå på kryss og tvers sydover ved å følge 10 poster på FAST RUTE, eller selv velge rute og antall poster ved å bruke ÅPEN RUTE.

Gå inn på hjemmesiden vår under
AKTIVITETER/DIGITALT VANDRESPILL.

[https://egt-historielag.no/
Digitaltvandrespill/#](https://egt-historielag.no/Digitaltvandrespill/#)

GOD TUR!

Presentasjon av styret i historielaget for 2025

Leder - Gunnar Flø Guttulsrød

Født 1948. Oppvokst i Ringgata 5/7 på Tøyen, gikk på Tøyen skole og tok artium på Foss gymnas i 1967. Gikk på Luftforsvarets befalsskole for sambands- og radarpersonell (LBSR) på Lutvann i 2 år og hadde 3 års plikttjeneste som radarteknisk befal i Vardø i Øst-Finnmark. Tok ingeniørutdannelse innen reguleringsteknikk og automasjon pr. korrespondanse under oppholdet i Vardø, og jobbet som avdelingsleder på Senter for industriforskning (SI), nå SINTEF, på Gaustad i nesten 25 år med måleteknikk som fagområde. Daglig leder for Norsk Sertifisering AS i 16 år, jobbet her med kvalitetsrevisjoner og sertifisering. Pensjonist fra 2015. Spiller klarinett i Kampen Janitsjarorkester og Kampen Veteranorkester.

Nestleder - Karin E. Arnesen

Født 1945. Røtter i Tøyengata 24 hvor jeg bodde til jeg var 11 år. Besteforeldre og familie i samme gaten til langt opp i voksen alder. 7 år på Hersleb skole fra 1952 og deretter Hegdehaugen gymnas. Markedsøkonom med diplom (som det en gang het). Tilbrakt hele livet i reiseliv, mest i reisebyrå og med lederoppgaver. Bennett, Berg-Hansen, Winge og VIA-konsernet. Pensjonert i 2012 og startet da med slektsforskning. Vært med i historielaget og styret siden starten. Hobby - slekt og historie.

Kasserer - Margrete Rian

Født 1963. Jeg har ikke røtter fra historielagets område, men er veldig glad i Oslohistorie og østkanten er min favoritt. Jeg har min «dagjobb» innen administrasjonen i en lokal bedrift, men min drømmejobb har jeg i sommersesongen som Osloguide. Kanskje vi sees!

Styremedlem - Rita Lock Nilsen

Født 1956 i Trondheim på E C Dahls stiftelse for fødende kvinner, (1908 - 1984) Der kunne kvinner og barn være opptil en uke. Oppvokst på Singsaker med en dansk mor og en norsk far. Ofte på besøk i København. Gikk på Singsaker skole. Spilte i korpset der, tuba og trombone. Deretter Strinda Gymnas. Etter div. arbeid, flytting til Oslo og smått om senn omsider inn i Posten sin trygge favn som var befolket av innvandrere fra by og bygd i Norge, og etter hvert andre land. Og selvfølgelig Postorkesteret, og et helt ukjent rockband med kun kvinner. Tok også utdanning mens jeg var i arbeid. Pensjonist for et par år siden.

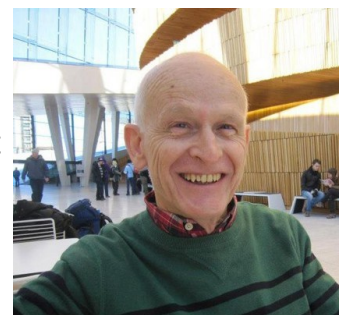
Styremedlem - Tore Lyder Sørensen

Født 1954. Oppvokst i Sigurds gate 16. Gikk på Tøyen folkeskole, deretter Hersleb ungdomsskole og avsluttet på Vahl gymnas. Spilte i Tøyen skolekorps. Utdannet ingeniør. Jobbet med IT i ulike sammenhenger. Pensjonist fra 2021.

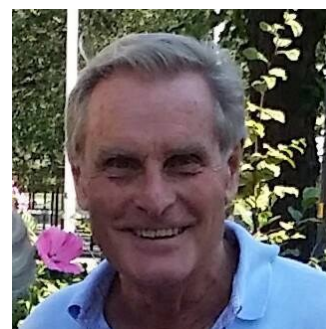
Styremedlem - Roger Evans

Født 1948 og oppvokst i Texas. Videregående skole i Odessa, Tx. (1967). Etter to år i U.S. Army, studerte filosofi og sosialøkonomi på University of Texas, Austin, (B.A.1975). Kom til Norge i 1978 og studerte informatikk på Blindern (Cand.Mag. 1982). Jobbet som programmerer i Norge og USA i bl. a. Aker Gruppen, NVE, ÅSV, Tinglysningsdata, Walmart, Oslo Kommune (Deichmanske Bibliotek), og sist i VITEC Autodata. Med i opprettelse av bladet Immigranten, og Antirasistisk Senter. Flyttet til Enerhaugen i 2011. Stolt norsk statsborger siden 2021 og varamedlem av styret i Grønland-Tøyen-Gamlebyen Arbeiderpartilag.

Styremedlem - Arne Kristiansen

Født på Nesodden i 1941, flyttet til Kjelsås i 1952. Fag utdannet på Thunes mekaniske bedriftsskole, senere ble det Norsk Kjøpmannsinstitutt, Markedsføringsskolen, Bedriftsøkonom fra Handelshøyskolen BI og graden Master of Management fra BI. Jobbmessige har det etter Thune vært salg og Marketing bl.a. ca. 9 år på Lilleborg, Markedssjef på Diplom Is i ca. 6 år og vel 30 år i TINE som salgssjef og andre lederoppgaver. Min tilknytning til EGT er at min tippoldemor ble født på Enerhaugen i 1799 og min olde-
mor født i Tøyengata i 1823. Min far er født i Vestbygata, min bestefar i Urtegata. Pensjonist siden 2008. Slektsforskning og transkribering av kirkebøker har mye fokus på fritiden.

STATUS

Område rundt Ole Gudmundsen bauta

Vi arbeider oss sakte fremover angående området rundt bautaen over Ole Gudmundsen i Nordbygata 15. Det er 2 kjøleanlegg bak bautaen som trolig er satt opp uten tillatelse. Skal området bli bra må dette avklares. Vi sendte inn klage for 1,5 år siden, men har fulgt opp med purringer. 24/3 2025 fikk vi tildelt en saksbehandler av Plan- og bygningsetaten som har sendt pålegg til gårdeier. Ting tar tid, men EGT gir seg ikke. KA/26/3 2025.

Pilotprosjekt skanning/digitalisering av bilder

Styreleder Gunnar Flø Guttulsrud, nestleder Karin Arnesen, styremedlem Tore L. Sørensen samt medlem Zofie Cimburova tester ut hvordan behandle forskjellig typer gammelt bilde-
materiale og legges til rette for lagring.

Zofie

Karl 12 og angrepet på Christiania

Krigerkongen Karl 12. av Sverige.

Av: Terje Knudsen

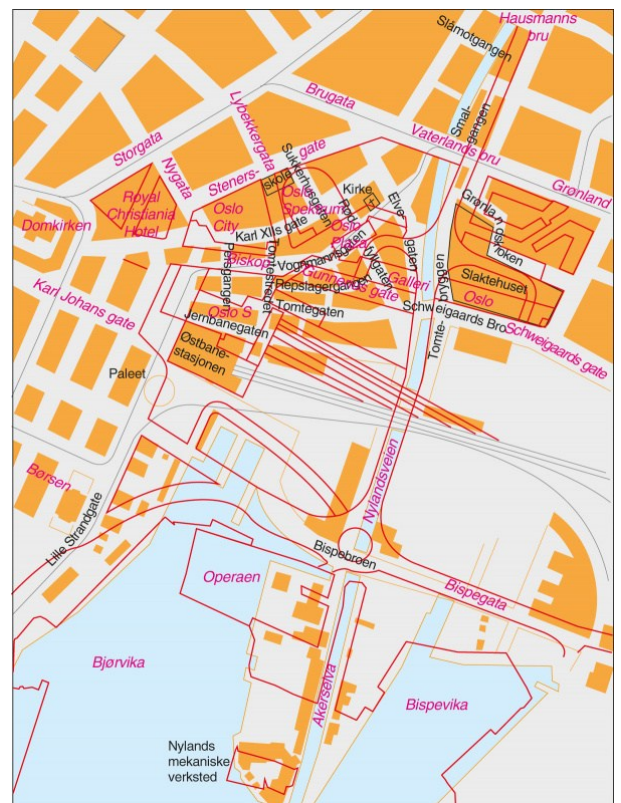
Fra mine guttedager har interessen for Karl 12. sin erobring av Christiania, i 1716 vært der. Faren min tok meg med på vandringer i Oslo for 70 år siden. Som Oslo-gutt i minst 3 generasjoner var han opp-tatt av å vise meg byen. Flere ganger passerte vi Hovedpostkontoret i Dronningens gate 15 med innmurt kanonkule i veggen og faren min forklarte tålmodig bakgrunnen for kanonkulen som var funnet i bygninger som ble revet for å få plass til det store og imponerende Hovedpostkontoret. Kulen kom fra Akershus under beskytning av de svenske troppene i 1716.

Bakgrunnen for invasjonen av Norge i 1716 var elleveårskrigen (1709-1720), der Danmark-Norge og Sverige var motstandere. Formålet var å presse Dan-

mark-Norge ut av krigen. I mars 1716, etter en lengre periode uten aktive krigshandlinger, ble Norge invadert av svenske styrker. Krigshandlingene foregikk hovedsakelig på Østlandet, hvor en svensk styrke under kong Karl 12.s ledelse angrep i mars 1716 og besatte store områder. Feltoget her foregikk til juli samme år, da svenskene trakk seg ut.

Alf E. Bjerke:

«Kl. 8 om aftenen den 22.mars red Karl 12. med sin stab inn i det nesten folketomme Christiania for å søke nattkvarter og for å fine passende hus til hovedkvarter. Han fant et hovedkvarter i Store Vognmandsgade. Den gikk fra Nygata til Lilletorget. Opprinnelig het den Store Vognmandsgade, men i 1874 fikk den navn etter svenskekongen Karl 12. Han bodde un-

Kartskisse som viser den gamle bebyggelsen i Vaterland sammenholdt med gatenettet i 2010. Tidligere navn står med svart, nåværende med rødt. - Kart Ove Olsen, Bokproduksjon SA / Oslo Byleksikon

leiringen i et hus på hjørnet av denne gata og Rød-fyllgata. Hele gata med alle hus ble fjernet i forbindelse med byggingen av T-banen tidlig i 1960-årene. Sonja Henies plass og Oslo spektrum er omtrent der

denne gaten var i tidligere tider.

Det hadde vært naturlig om han hadde tatt inn i et av de flotte borgerhusene i hovedstaden. Men dette passet ikke soldatkongen som var vant til å leve på feltmaner, under samme forhold som den menige soldat i den karolinske arméen. Kongens tilholdssted og hovedkvarter ble altså en enkel håndverkers hus, eid av den tyskfødte garver Polycarpus Reiman. Denne mannen var blant dem som var blitt igjen i Christiania. Etter at den svenske hæren i slutten av april 1716 hadde rømt Christiania, ble Polycarpus Reiman anklaget for å ha gått okkupantene litt for mye til hånde.

Polycarpus' sin egen beretning om kongens krav til boligen var som følger: «Saa befalte Kongen at et Cammer ovenpaa skulde ryddiggjøres, og Sengestæd, Stoeler og andet deraf udtages, som og skeede, saa der ey blev mere tilbage en Bordet og en Stoel, derpaa blev befalet at nogen Halm paa Cammeret skal opbæres.» Reimans beretning stemmer godt med det bilde man har fått av Karl 12.

Ved Store Voldport (nær nåværende Domkirken) satte svenskene opp et kanonbatteri av lette feltkanoner (tyngre skyts hadde svenskene på grunn av isens og veienes befatning ikke klart å få fram) til beskytning av Akershus, men mot festningens tykke murer hadde de liten virkning. Kommandanten på Akershus hadde fått ordre å bestryke byen dag og natt med kanonild. Så lenge det var lyst nok, ble alle personer som beveget seg i gatene utsatt for morderisk ild. Til slutt måtte de svenske soldatene grave seg fram fra hus til hus for å kunne bevege seg trygt i byen.

Allerede dagen etter innmarsjen i hovedstaden forberedte svenskene seg på å storme Akershus festning. Dette skulle foregå ved Escarpe du Nord som var festningens svake punkt fordi bolighus sto nesten inntil festningsmuren. Ved dag gry gikk svenskene fram med stormstiger og fasciner (bunter med

kvist som bruktes til å fylle vollgravene med). Men soldatene på festningen slo alarm i tide. Kanonene åpnet ild og svenskenes overrumpningsforsøk ble totalt mislykket. Karl 12. ble nær drept av en kanonkule da han under forberedelsene rekognoserte terrenget og sidemannen stupte. Beleiringen av Akershus festning i 1716 varte i 39 dager og var den niende og siste beleiringen i festningens historie, alle har vært mislykkede og festningen ble aldri mili-

tært inntatt. Christiania var en åpen by som ikke skulle forsvares i tilfelle angrep, mens Akershus var

Hjørnet av Karl XIs gate og Rødfyllgata, hvor Karl XII bodde under beleiringen i 1716. Ukjent tegner.

Kanonkule innmontert i veggen Dronningens gate 15, det gamle Hovedpostkontoret.

litt mer inntagelig gjennom forsterkninger og kraftige utenverker mot nord og det ble ikke lov å gjenoppbygge bebyggelsen nærme festningsmurene.

Det svenske felttoget etter tilbaketrekningen fra Christiania i 1716 gikk ikke etter planene og diverse trefninger og nederlag medførte tilbaketrekning til Sverige. Under Karl 12.s andre felttog i Norge i skjedde det fatale skuddet i 1718 ved Fredriksten festing i Halden - som drepte kongen.

Kilder: Store norske Leksikon, Wikipedia, Lokalwiki, Oslo Byleksikon, Alf E. Bjerke: «Nordens løve. Karl 12. i Norge».

Industri i EGT-området; Aanonsen Fabrikker

Av: Tor Kubberud

Bedriften var en betydelig produsent av jernvarer. Den etablerte seg etter en tid i Lakkegata med ny fabrikk og utvidet omfang av husholdningsprodukter.

Foto: Oslo Museum

Fabrikken i Lakkegata 19-21, ca midt i bildet. Siden utvidet med nabogården i nr. 25

Firmaet ble etablert av Arendals-mannen Arent Aanonsen i 1881, bosatt i Kristiania. Han startet blikkvareproduksjon i Skippergata og flyttet til Vaterland, før en langvarig etablering i Lakkegata på Tøyen med ny og moderne fabrikkbygning. To tomter ble kjøpt i Lakkegata og utbygd med fabrikk, som startet opp med utvidet vareproduksjon. Hovedspektret ble da kjøle- og fryseprodukter som kjøleskap (i samarbeid med Electrolux), frysebokser, frysedisker og baderomsvekter.

Baderomsvekta som ble en klassiker. Modeller fra 1950 til 1970, Hvem husker vel ikke Aanonsens badevekt. (Se bildet). Den ble brukt på mange norske bad. «Alle» hadde jo en slik vekt på badet. Og den ble en stor eksportartikkel for bedriften.

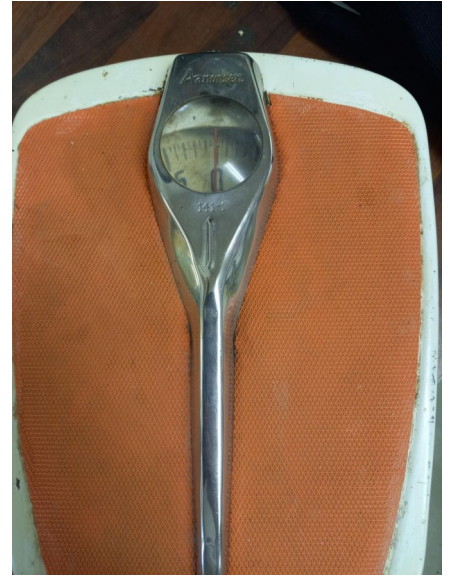
Sønnene Sverre og Olaf Aanerud overtok bedriften i 1913, fortsatt med blikkembalasje som sentralt produkt. Brødrene la grunnlaget for vekst ved kjøp av tomtene i Lakkegata 19-21 med trinnvis oppføring av moderne fabrikk- og kontorlokaler. Sivilingeniør Odd Richter fulgte opp med husholdningsprodukter fra 1930. Etterspørselen etter kjøkkenvasker og kjøleskap og senere: Frysedisker - økte betydelig etter 1945 og produksjonen ekspanderte. Som produsent

av utstyr og deler til annen industri fikk Aanonsen også en stor indirekte vekst gjennom den generelle industriveksten.

Frysedisker for dagligvarehandelen ble et stort produkt på 1950- og 60-tallet. Det førte til behovet for en ny og moderne fabrikk på Løren.

Fabrikken i Lakkegata ble også opprettholdt, fra 1963 som

et datterselskap. Etter hvert ble det aktuelt med fusjon med nabobedriften Emaljeverket på Økern.

Badedomsvekta ble en klassiker. Her en modell fra 1950-tallet.

Foto: ukjent.

Reklamebilde 1959. Foto: Atelier Rude/Oslo Museum.

Jernvareprodusenten Aanonsens fabrikker fortsatte som et datterselskap med produksjon av bl.a. baderoms- og kjøkkenutstyr, først i Aanonsens opprinnelige lokaler i Lakkegata, og siden på Løren. Med satsing på baderom og produksjon av merkevarer for annen industri pluss varmtvannsberedere endret firmaet navn til Aanonsens Industrier på 1980-tallet.

I dag lever merkenavnet videre administrert fra Oppaker i Nes på Romerike i Akershus. Senere flyttet til Tønsberg.

Kilder: Norsk Teknisk Museum, »Industrimuseet».

Hopp, hopp, hurra! .

Line Lysklætt Facebook 3.januar 2025.01.15

Sørli sportsklubb på Tøyen ville arrangere hopprenn, og det var jo ikke noe merkelig ved det, for de hadde lenge hatt en lokal liten hoppbakke midt på Ola Narr. Det utrolige var at datoen var satt til nasjonaldagen 17. mai 1948.

Idéen var ganske vill, men i etterkrigsårene var mange fortsatt i en slags lykkeboble etter

frigjøringen, og utsultet på underholdning og moro. Det var den senere skipresidenten Roar Antonsen, leder for klubben, som hadde lansert idéen, og siden klubben hadde tiltrukket seg mange barn og unge under krigen så svedde de alle på samme bølge.

– Ja, hurra, vi vil være med! Dette blir gøy!

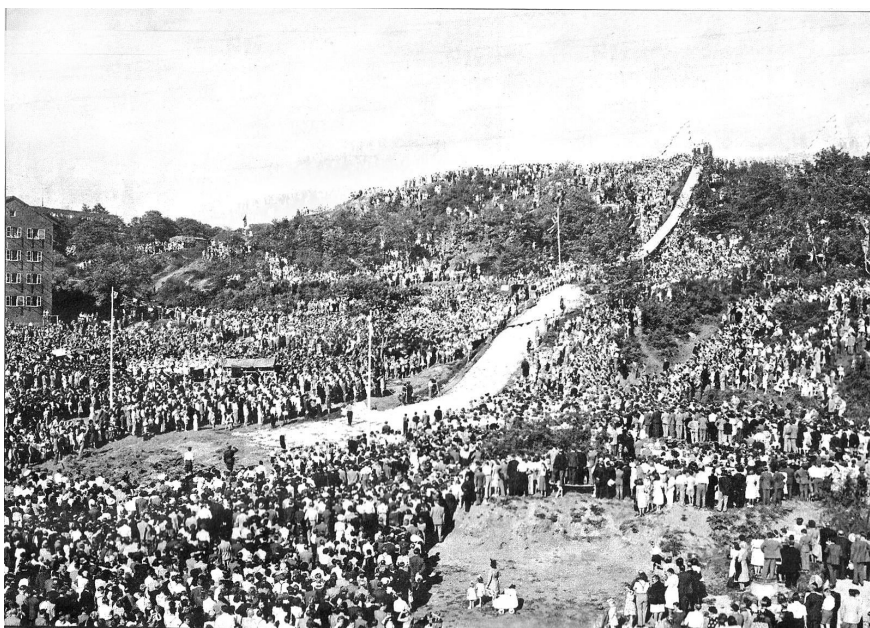
Maidagene var varme det året, og hele 75.000 liter snø ble fraktet i kjølevogner med jernbanen fra Finse. De ankom upraktisk nok Vestbanestasjonen og ble spadd over på lastebiler som fraktet snøen den siste etappen til østkanten. Men med stor sans for PR var alle lastebilene utstyrt med plakater som reklamerte for hoppkonkurransen mens de kjørte gjennom sentrum, og på lasteplanene sto unge klubbmedlemmer og kastet snøballer på tilskuerne langs gatene. – Fram med papirflagg, på med topplua og fest bindersene på bunaden.

Snølass etter snølass ble tømt i bunnen av bakken før en dugnadsgjeng lempet den oppover. Men nå var ikke Sørli sportsklubb lenger alene om galskapen, for

idéen hadde også fenget norske idrettsstjerner med Birger Ruud i spissen, og alt sto klart da den store dagen opprant.

Hele 50.000 mennesker møtte opp og publikum sto tett i tett på sletten nede ved Finnmarkgata og tok oppstilling oppover langs ovarennet, mens de sprekeste hadde klatret opp i spinkle trær rundt

hoppbakken. Alle jublet for hver av de 62 deltakerne når de kom ut på hoppkanten i stilfulle sveg og landet noen-og-tjue meter lenger nede der de bråbremset inn i halmballene i enden av sletten. Selv om hele hoppeliten var med, var det syklist og fotballspiller Paul Sætrang som gikk av med seieren med et hopp på 28 meter.

Ufattelige 50.000 tilskuere møtte frem på Ola Narr en blank vårdag for 73 år siden for å bivåne noe så sjeldent som et hopprenn på 17. mai. Foto: Kampen historielag.

Suksessen ble så stor at dette ble gjentatt året etter, med et kostyme-skirenn i tillegg. Det fikk internasjonal oppmerksomhet, og det britiske skiforbundet ble faktisk med på et sommerhopprenn i London i 1950, også denne gangen med Finse som snøleverandør levert i pakker med tørris.

Men da var det på tide å bygge opp landet igjen, og Sørli sportsklubb kunne hvile trygt på sine laurbær og det eventyret de hadde skapt...

Hipp, hipp, hurra for det!

Les gjerne mer på :

<https://egt-historielag.no/løypemelding2>

Fiskekonene ved Vaterlands bru

“Når jeg står på brua, ser jeg fiskekonene og båtene i elva fulle av fisk. Ikke langt fra brua er Lilletorget hvor koner sitter ved disker og handler med grønnsaker og blomster”, skrev Nicolai Heiestad om sin barndom på Vaterland på 1870-tallet. På den tida var det stor fiskehandel ved Vaterlands bru. Elva var fortsatt åpen, og småbåtene kom inn hit fra fiske i Kristiania-fjorden. Dette fiskemarkedet var østkantens største.

På dette maleriet fra 1880 ser vi småbåter med fisk kommer inn til Vaterlands bru, og fiskehandlere på avsatsen. (Frederik Collett, Norsk folkemuseum)

Av: Marthe Glad Munch-Møller, først publisert av Dagsavisen 21/1 2024.

Miljøet blant fiskekonene er beskrevet av mange. Marcus Thranes skuespillet Idag mig, imorgen dig begynner i nettopp på Vaterlands torg, det som idag heter Lilletorget, “fuldt af Koner med Fisk i Kurve og Bøtter.” Her skildres et røft og levende miljø, med høyt tempo og kjappe replikker.

Dårlige forhold

Fiskehandelen foregikk lenge på en avsats mellom

To fiskekoner tar lunsjpause i 1905. Disse to arbeider ved fiskebrygga i Bjørvika, ikke ved Vaterlandsbrua. (Anders Beer Wilse, Oslo museum)

elva og selve Lilletorget. I et avisinnlegg fra 1883 står det at det ved Vaterlands bro er “livligt nu om Dagen i den saakaldte Makrel-tid ... et Snes med Baade ladet med Fisk ligger fra tidlig om Morgenen til sent paa Aftenen ved Fiskebryggen dersteds; og Omsætningen er

særdeles livlig, da ikke alene den halve By, men ogsaa endel af Landdistriktene hente, hvad der forbruges af fersk Fisk dersteds.”

Problemet var at kloakken fra Grønland, Vaterland og Storgata kom ut i den allerede forurensa elva nettopp ved Vaterlands bro. I tillegg til lukta var det et problem at det ikke fantes tilgang på rent vann der fisken ble solgt. Særlig når sola sto på om sommeren var dette plagsomt. Et leserinnlegg påsto at fiskehandlerskene dynka fisken i vann fra elva for at den skulle se friskere ut. Jeg velger å ta den siste påstanden med ei klype salt - de fleste henta nok vann fra vannposten på Lilletorget - men at forholde ikke var lagt til rette for renslighet er det ingen tvil om.

Derfor ble det i 1885 bygd et “et tidsmessig og bekvemt fiskeudsalg”, ei fiskebrygge med tak over på bruas østside. Tanken var at fiskehandlerne skulle få mer plass, skygge og bedre hygieniske forhold. Fiskehandelen flytta dit, og fra 1888 ble det forbudt å selge fisk fra vestsiden av elva.

Hvem var fiskekonene?

Murer Karl Sigurd Kristiansen ble født på Grønland,

over gata for Olympen. Han fortalte om hvordan mora hans, Netta, begynte som fiskehandler. Karl Sigurds far hadde vært fisker med egen skøyte, og da han døde begynte Netta "i samme faget som far, nemlig i fiskerbransjen. Hun ble fiskerkone, og solgte fisk ved Vaterlands bro. Hun måtte sørge for den store barneflokk, og det gikk selv om det var dårlig

Fiskesalg ved Vaterlands bru i 1929, trolig på fiskebrygga (Inger Marie Munch, Oslo museum)
Fiskesalg ved Vaterlands bru i 1929, trolig på fiskebrygga (Inger Marie Munch, Oslo museum)

bevendt mangen gang. Men vi hadde da iallfall fisken å ty til. Det ble jo gjerne til at det var fisk til overs fra mors butikk, og poteter til ble det jo alltid en råd med".

Ser vi på folketellingene, bodde mange av byens fiskere, fiskearbeidere og fiskehandlere på Grønland, Vaterland og i strøka rundt. Som for eksempel Helene Olsen, som bodde i Bispegata og forsørge sin blinde ektemann. Flere bodde også i Christian Kroghs gate og Karl XII. gate, like ved brua.

I 1899 skrev redaktøren av Kristiania Dagsavis en misfornøyd artikkel om at han hadde vært på fiskebrygga

og kjøpt torsk. Han kjente ikke navnet på kona som

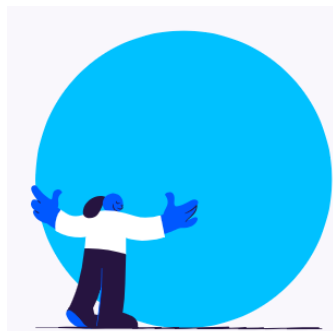

Et yrende liv i den såkaldte makrelltid. Her ser vi Vaterlandsbrua fra sjøsida, ca 1870. (Anton Olsen, Oslo museum)
Et yrende liv i den såkaldte makrelltid. Her ser vi Vaterlandsbrua fra sjøsida, ca 1870. (Anton Olsen, Oslo museum)

solgte ham torsken, og som han var så lite tilfreds med, så han valgte kalle henne Madame Iversen. Av de tolv fiskekonene på brygga var det bare en Iversen, Josefine. Hun var enke og bodde i Karl 12.s gate, og hun ble så forbanna over å ha blitt urettmessig hengt ut i avisa, at hun valgte å anmelde avisas redaktør for æreskrenkelser. Dessverre for Josefine Iversen slapp redaktøren med en advarsel, men hun fikk medhold i retten. Navnet hennes ble vaska rent i alle byens aviser.

Kilder

- Paul Holmsen, *Haandbog i Politilovgivningen. Fabritius 1890*
- Nicolai Heiestad, *En liten gutt fra Vaterland, Tiden 1950.*
- Johan Pedersen. *Murarbeidernes forening Oslo, 1892 - 8. april - 1967, Oslo 1967*
- Søk i eldre dagspresse via nettbiblioteket.no

Tipper du—eller prøver du vinningsjansene i Lotto?

Hittil har medlemmene generert kr 1551,- i 2025 Gir du GRASROTANDELEN til historielaget blir det kanskje enda noen flere kroner på oss i år.

Glimt fra krigen i EGT-området.

I år er det 80 år siden frigjøringen 1945

I og med at verneplikten ikke var i funksjon under krigen ble det bestemt av alle rulleførte ungdommer skulle skrives ut til obligatorisk tjeneste. Denne skulle vare fra fire til åtte uker. Prosjektet ble satt i gang allerede under Administrasjonsrådet, men da som en frivillig ordning for å hjelpe til med gjenoppbygging etter krigshandlingene våren og sommeren 1940.

Fra den 25. september 1940 var prosjektet underlagt Departementet for arbeidstjeneste og idrett, ledet av kommissarisk statsråd Axel Stang. I oktober samme år kom en forordning om arbeidstjenesten, og sommeren 1941 gjennomførte Stang en delvis utskrivning. Da det ble bestemt at befalet skulle hilse med åpen hånd, den

såkalte «gamle norske hilsen» (de menige skulle fortsatt hilse mot luen) trakk ledelsen seg fra sine stillinger og fra april 1941 ble tidligere oberst i artilleriet Carl Frølich Hanssen (1883–1960) utnevnt til leder og general.

Det ble gjennom hele krigen spredt paroler om å unndra seg tjenestegjøring i Arbeidstjenesten. Dette fikk de første krigsårene liten effekt, til tross for organisasjonens nasjonalsosialistiske profil. De fleste anså det ikke som unasjonalt å delta.

Dette endret seg våren 1944, da okkupasjonsmakten begynte med arbeidsmobilisering. 15. mars 1944 ble en parole om å unndra seg registrering og tjeneste lest opp på BBCs norske nyhetssending. Dette ble fulgt av sprengningen av arbeidskontoret i Oslo den 19. mai 1944. Det ble en del frafall, men de fleste valgte å gjennomføre tjenesten. Mange fryktet at ungdommene skulle bli satt inn som soldater på østfronten. Det fantes planer om å gjøre dette, men hvor langt de hadde kommet og om de noen gang

ville blitt realisert er uklart. Den tyskstyrte arbeidsmobiliseringen var egentlig ikke knyttet direkte til arbeidstjenesten, men i folks oppfatning var det en klar sammenheng og viljen til å utføre arbeidstjeneste ble derfor svekket. Angrep mot arkivene for arbeidsmobiliseringen rammet også arbeidstjenestens evne til å innkalle ungdom.

Emil Moestues trykkeri i Nordbygata, 1938. Foto: Hans Christian Christoffersen. Oslo Museum.

Situasjonen med registrering av mannlig ungdom ble mer komplisert i 1944 ved at de nazistiske myndighetene prøvde å ramme tre årsklasser, i alt 75 000 personer, ved å nekte dem rasjoneringskort. Det ble bestemt at ungdommene bare skulle få sine kort utlevert hvis de personlig møtte fram og kunne vise papirer på at de hadde meldt seg

ved registreringskontorene. Hjemmefronten arbeidet med forskjellige prosjekter med å krysse nazistenes planer. Den løsningen man tok sikte på, var å gjennomføre et kupp som kunne gi motstandsbevegelsen mulighet til å få tak i en tilstrekkelig mengde ekte rasjoneringskort.

På forhånd hadde man god kontakt med disponent Emil Moestue på trykkeriet som framstilte rasjoneringskortene, og han formidlet kontakt med sin lager-sjef. I samråd med ham ble det avgjort hvilken transport med rasjoneringskort det var best å ta.

Ved 8.30-tiden om morgenen 9. august 1944, da en lastebil fra Moestues trykkeri skulle kjøre til hovedpostkontoret og jernbanen med en større forsendelse av rasjoneringskort for neste periode, var aksjonsfolkene på plass. De hadde fått nøyaktige opplysninger om ruten bilen skulle ta. Den skulle gå fra Nordbygata til krysset av Lakkegata, der den skulle svinge til venstre og fortsette i retning av Grønland og så videre til posthuset.

Ved det første krysset ventet Sønsteby og to andre. Et stykke borte i Lakkegata stod en grå Ford. I den satt Andreas Aubert og to karer fra Milorg, væpnet med blant annet maskinpistoler for alle tilfellers skyld. Da lastebilen fra trykkeriet nærmet seg krysset, kjørte Forden på et signal fram fra høyre, og tvang dermed lastebilen til å stanse.

Sønsteby åpnet øyeblikkelig døren til førerhuset, gikk opp på stigbrettet og anmodet høflig – men med en pistol i neven – de to karene i fører-setet om å rykke litt bedre sammen, slik at han kunne få sitte ved siden av dem. De var ikke lite paff over det som skjedde, men forholdt seg klokkelig meget rolig og lystret.

Sønsteby gjorde det så klart for dem at de hadde å følge hans ordrer til punkt og prikke, men gjorde de det, ville de heller ikke lide noen overlast. Han understrekte ordren med at i samme øyeblikk tok to andre karer med skarpladde pistoler plass på lasteplanet bak dem. Etter å ha forsikret seg om at hans medhjelpere var kommet på plass, ga Sønsteby sjåføren ordre om å kjøre videre mot postkontoret, men der ble lastebilen dirigert videre ned Tollbugata og fram til Skippergata 17. Der ventet en gruppe hjemmefrontfolk under ledelse av Reidar Vold med en annen bil, og i løpet av ti minutter var omkring et tonn rasjoneringskort lastet over i den, midt på gaten, ved 9-tiden om morgenen.

Folkene på Moestue-bilen kunne kanskje risikere represalier som mistenkte for å ha medvirket til kuppet. De hadde derfor fått valget mellom å bli sendt over til Sverige eller å bli etterlatt bakbundet på et passende sted i byen. To av dem valgte Sverige, og ble med Reidar Vold og hans folk, som tok seg av dem og sørget for betryggende «eksport» av dem. De to andre ble tatt hånd om av Sønsteby-gjengen, som kjørte dem opp til en sidegate til Strømsveien og bandt dem på

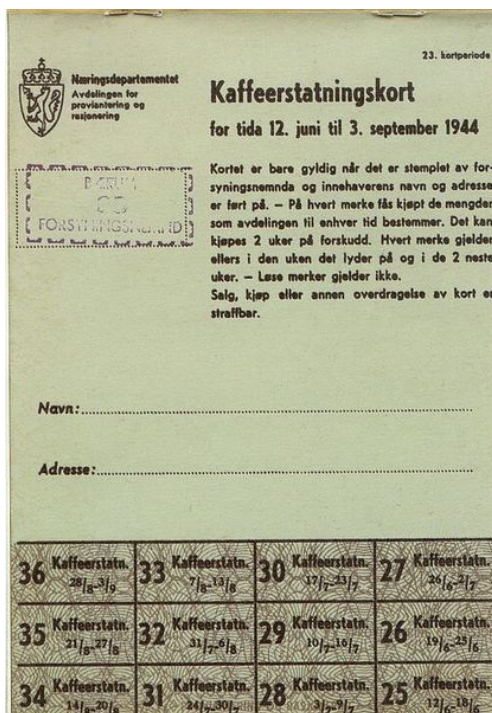
lasteplanet, midt for øynene på forskrekkede vitner som så på fra sine vinduer i boligblokkene omkring.

Kuppet som skaffet Hjemmefronten herredømmet over ca. 75 000 rasjoneringskort og titusener av tobakkskort og tilleggskort, brakte Hjemmefronten straks i en helt annen posisjon overfor nazi myndighetene. Tyske myndigheter rasste naturligvis, sendte ut pressemeldinger om at forbrytere hadde plyndret en transport med rasjoneringskort og utlofte en belønning på 200 000 kroner – skattefritt! , til den som kunne bidra til å avsløre gjerningsmennene, inndro visse rasjoneringskvoter o.l.

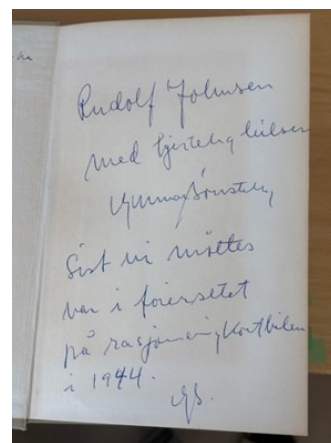
I virkeligheten var nå slaget om arbeidsmobiliseringen vunnet. Nazi-myndighetene oppga etter hvert helt å bruke maten (rasjoneringskortene) som våpen. De trakk dessuten tilbake for- skjellige forordninger om formidling av

arbeidskraft, slik at en stor del av ungdommene kunne anbringes i jord- og skogbruk. Mange av dem kom seg også over til Sverige, hvor det var bruk for dem i polititroppen, og en del – men betydelig færre enn kanskje de fleste har trodd – sluttet seg til de Milorg-avdelinger som holdt til i «baser» ute å skog og villmark.

Kilder: lokalhistoriewiki, Chr. A. R. Christensen: Dåd. Med livet som innsats i krigstidens Norge, Oslo Byleksikon,

Rasjoneringskort fra 2.verdenskrig i perioden 12.juni til 3.september 1944.

Karin Arnesen: P.S. Min onkel Rudolf var sjåføren. Boken kom i 1969 og han fikk dedikasjon fra Sønsteby. «Sist vi møttes var i fører-setet på rasjoneringskortbilen i 1944»

Terjes tips

Det gamle Oslo 1000-1624. Cappelen Damm Forskning 2024. Pris: 599,-.

Av: Terje Knudsen

Denne boka er i skrivende stund utsolgt fra forlaget Cappelen Damm. Boka er bestilt fra min side og jeg ser virkelig fram til å motta et eksemplar av 2.opplag i postkassen. Boka er også tilgjengelig «open access» hos Cappelen Damm Forskning <https://cdforskning.no/cdf>, og jeg skriver en omtale av verket bl.a. basert på den åpne versjonen på nett.

Boka har fått glimrende omtaler. Jeg siterer: «Å lese denne boken er som å være på en overdådig restaurant der man blir servert en 30-retters middag. Hver ny porsjon har både sin egen smak og sine egne ingredienser, men det er hele måltidet som vil bli husket. Én ting kan jeg dermed slå fast: Er du bare bittelitt interessert i forhistorien til hovedstaden, er artikkelsamlingen fascinerende lesning. Er du Oslo-borger, er den nesten obligatorisk.»

- Kjetil Vikene, Forskerforum 2/2025,

Boka er en artikkelsamling med bidrag fra 39 eksperter med temaer/kapitler (nevner noen få) som: Byen i landskapet, Når ble Oslo en by?, Oslo før Oslo, Kongesagaer – håndskrifter, verker og forfattere, Mynt og penger, Oslo på gateplan, Byliv, Mat og helse i middelalderbyen, Oslo sett fra sjøen, Makta – konge, biskop og stormenn osv.

I innledningen gis forklaringen på hvorfor dette store verket kom akkurat nå. Det er 30 år siden forrige oslohistorie ble skrevet, og siden den gang har kunnskapsgrunnlaget blitt vesentlig større. De siste årene har vært en gullalder for arkeologien i Oslo, både for

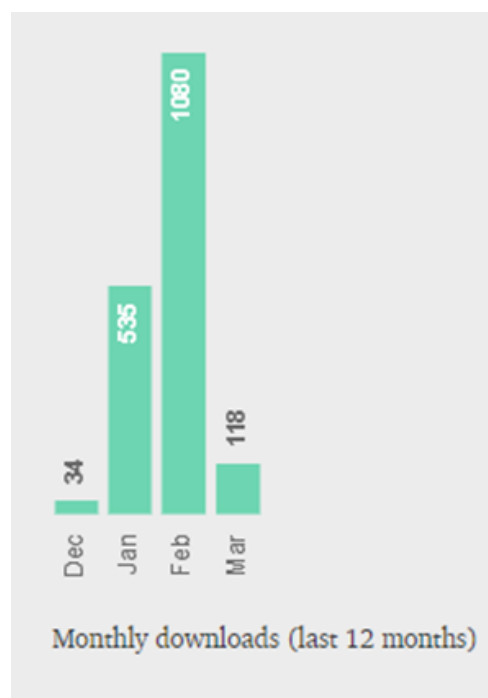
bybebyggelsen og havneområdet. Utviklingen av Bjørvika og jernbane-utbyggingen i Follobane-prosjektet 1 har krevd omfattende utgravninger i områder som aldri tidligere har vært undersøkt. Nye funn og faglige innfallsvinkler har gitt ny innsikt i byens oppkomst og utvikling, institusjonene som preget byen, og menneskene som bodde her.

Boka blir nok stående som et hovedverk om denne tidsperioden i Oslos historie. De som tar seg råd til en rela-

tivt dyr bok, med stor vekt og størrelse, må nok betegnes som spesielt interesserte Oslo patrioter.

Det er ganske uvanlig at et slik hovedverk kan leses på nett—gratis på <https://cdforskning.no/cdf>.

Det er mange som laster ned boka fra Cappelen Damm Forskning for tida:

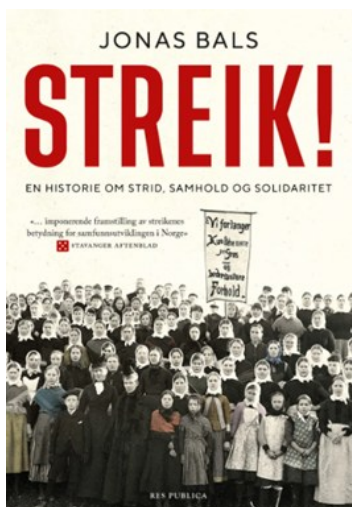

Referat fra årsmøtet og foredrag av Jonas Bals 25/2 2025.

Årsmøtet ble gjennomført og innkalling, årsmelding og referat finner du på historielagets hjemmeside under OM OSS. Det var godt fremmøte. De gamle styremedlemmene ble takket av og de nye ønsket velkommen.

Til medlemsmøte var 61 personer til stede for å høre maler, historiker, forfatter og samfunnsdebattant Jonas Bals som i 2021 utga boka «Streik». Han er til daglig ansatt i Landsorganisasjonen (LO).

Han presiserte at arbeiderhistorie i Norge ikke kunne sees isolert fra den politiske utviklingen i Norge. Det startet allerede på midten av 1800-tallet med Thrane-bevegelsen. På Enerhaugen ble det i pinsen 1850 invitert til dannelsen av en arbeiderforening, men kapellan Halling kuppet møtet. Jonas Bals tok oss gjennom Onsum-slaget på Kampen og Schibbye-

Kveldens foredragsholder Jonas Bals.

Foto: Sigurd Johansen.

slaget på

Ensjø, fyrstikkarbeidernes streik i 1889 og mange andre større og mindre streiker helt frem til Jøtulstreiken på 1970-tallet. Det ble en uhyre interessant kveld og Jonas Bals fikk en lang og fortjent applaus.

Les mer her: <https://egt-historielag.no/informasjon/nyheter/vis/?T=Referat%20medl.m%C3%B8te%2025%2F2%202025%20-%20Streik&ID=50919&af=1&>

Innhold i neste nummer - Historiebrev 3/2025

Noe av innholdet:

- Intervju
- Pelle-gruppas sabotasje-aksjoner
- Industrihistorie
- Terjes tips
- Referater

Referat fra medlemsmøte «Med stjerne i margen»

Foredragsholder Johanne Bergkvist .

Karoline Emilie Larsen med barnebarn .

Det ble nok en gang godt fremmøte og i overkant av 60 personer. Johanne Bergkvist fra Byarkivet fortalte levende fra en del av stemmerettshistorien som ikke mange kjenner til. Helt frem til 1919 mistet de som mottok fattigstøtte retten til å stemme. De gikk særlig ut over kvinner som var enslige forsørgere og mottok støtte til en stor barneflokk for utgifter til sko, klær, skolesaker eller selv hadde vært syke. Jo-hanne tok oss med gjennom hele hendelsen på valg-dagen 4/12 1916 og opplevelsen til en av kvinnene,

Karoline Emilie Larsen, som bodde med sine barn i en ett-roms leilighet i Tøyengata 47. Det var en kommunal bolig bygget av arkitekt Rivertz og som forøvrig står der nyoppusset i dag. I valglokalet ble hun avvist. Hun hadde en stjerne i margen i valgmanntallet. Det betydde at hun hadde mottatt fattigstøtte. Men Karoline mente det var feil og tok kampen opp. Det førte til at saken kom opp på Stortingsnivå. Du kan lese hele historien på hjemmesiden vår.

Referat av: Erik Odgaard.

Aktiviteter i styret

Vi forsøker holde oss oppdatert på relevante saker i EGT-området. Styremedlem Arne Kristiansen deltok på GOF-møtet i mars. (GOF=Gamle Oslo Forum). Varamedlem Anders Volan deltok på «Suppe og samtale» på Nordic Black Theater i Hollendergata. Månedlig sammenkomst for saker som angår utviklingen i

Grønlandsområdet. Styremedlem Rita Lock Nilsen deltok 3/4 på Lokalhistorisk seminar arrangert av Landslaget for Lokalhistorie og Norsk lokalhistorisk institutt og NFFO.

ENERHAUGEN, GRØNLAND OG TØYEN HISTORIELAG

Postadresse: Grønland 28, 0188 Oslo

E-post: egt.historielag@gmail.com

Org.nr.: 924 634 766

Bankkonto: 1813 31 32690

Vipps: 611188

Nettside: <https://egt-historielag.no/> Facebook: <https://www.facebook.com/>

